

"Misèries de l' any 1764":narració
d'una crisi alimentària d' Antic Règim
per un clergue de
la comarca de La Selva,
per Joaquim M.Puigvert i Solà.

Joaquim Botet i Sisò, l' any 1885, a la Revista de Geron, va transcriure uns fulls de la Consueta Parroquial de Riudellots de La Selva, del 1763, referents al canvi de localització d'aquest poble en el segle XV a causa dels freqüents aiguats que patia, així com a les inundacions que s'esdevingueren a l'octubre del 1763 (1). Tanmateix, Botet i Sisò, degué donar una ullada a la totalitat del document, ja que en una nota final de l'esmentat article deixà escrit el següent: *"otro día publicaremos las curiosas noticias y observaciones que sobre la miseria que afligió a este país en el año 1764, apuntó el celoso y diligente sacristán de Riudellots, Reverendo Don Juan Calderó"* (2). En efecte, al final de la Consueta de Riudellots, existeix una suggestiva crònica, encapçalada com a "misèries de l'any 1764", escrita pel sagristà Joan Calderó, redactor de la Consueta (3). El desig de Botet i Sisò no es concretà en la realitat (4). La narració d'una crisi de subsistències d'Antic Règim, elaborada per un clergue rural coetani creiem que pot ésser d'interès; interès que justifica la seva publicació, i més quan Pierre Vilar a Catalunya dins l'Espanya Moderna fa esment de la crisi de 1764, donant-li un caràcter eminentment rural, ja que arribaren a Barcelona, durant l'hivern, 8.219 mendicants, procedents del camp (5). Un testimoni documental que reafirma la ruralitat d'aquesta crisi, oblidat en un petit arxiu local, es mereix ésser conegut.

Fou quan teniem la nostra recerca sobre la parròquia de Riudellots de La Selva del segle XVIII, a partir de la seva Consueta del 1763, pràcticament enllestida, que varem esbrinar que

Joaquim Botet i Sisó, cent anys abans, s'havia posat en contacte amb el mateix document (6). Hem constatat, doncs, tal com han indicat Núria Sales (7) i Eva Serra (8), la importància de no menysprear, a l'hora de fer recerca històrica, la historiografia vuitcentista que portà a terme una recerca documental considerable, que ha servit -o hauria de servir- com a punt de partida de molts dels treballs d'història actuals.

La virtut o qualitat del document que presentem està en que ens permet veure com la crisi alimentària del 1763-1764 -estudiada per Pierre Vilar, a partir d'arxius barcelonins-, va afectar i es va viure en un sector de la Catalunya rural, a més de ser una constatació que el diàleg història general-història local és possible d'establir, en la mesura que es fa recerca des dels arxius locals (9).

El redactor.

Joan Calderó va néixer l'any 1704 en un dels masos més importats de Riudellots de La Selva, Can Calderó, els hereus del qual gaudien del títol de ciutadans honrats de Barcelona (10). Fou tonsurat el 23 de setembre de 1718, pel bisbe de Girona, Mi quel Joan de Taberner i Rubí (11). Des del 4 de juny del 1728 detentava la Sagristia Curada de Riudellots que no abandonà fins a la seva mort (12). El 1763, quan ja portava 35 anys de sagristà de Riudellots, va escriure la Consueta.

Els Calderó eren un dels cinc cavallers consignats en el Cadastre de Riudellots de 1730, però els únics que hi residien (13). Aquest grup de cavallers detentava el 26,03% de la propietat de Riudellots. La família del nostre sagristà disposava de tres masos, un molí fariner i una extensió de terres superior a les 344 vessanes, pagant per tot això 9.979, 5 rals a l'any (14). Joan Calderó era un dels fadristerns, procedents de la classe dominant de Riudellots, que ocupaven càrrecs eclesiàstics en la mateixa parròquia (15), fet no gens infreqüent en la societat rural d'Antic Règim (16). Indicador material d'aquesta preponderància social i econòmica dels Calderó, fou la construcció d'una sepultura, amb l'escut familiar, dins l'església parroquial, davant

la capella de Nostra Senyora del Roser, l'any 1732, segons va manar fer el pare del redactor del document que presentem, en el seu testament. (17).

La Consueta que va escriure el sagristà de Riudellots excedeix sovint la seva funcionalitat teòrica -registrar les ceri monies i consuetuds litúrgiques de la parròquia, al llarg de l'any- (18), per esdevenir un manuscrit que té quelcom d'història local, al quedar enregistrat en ell l'origen i evolució al llarg del temps d'algunes festes, referències a la tradició oral de la comunitat (19) i notícies contemporànies, com les inundacions que patiren diferents comarques catalanes l'octubre del 1763 -text transcrit per Joaquim Botet i Sisó- i la crisi alimentària del 1764, conseqüència de la climatologia adversa dels anys anteriors. Joan Calderó era prou conscient que deixar registrats aquells esdeveniments, era quelcom que s'escapava del paper i funció d'una consuetud, però, tanmateix, eren massa vius i importants per a no fer-ho. Els mots finals de la descripció de les inundacions de la tardor del 1763 ens ho indiquen: *"I si bé lo que aquí tinch refferit apar ésser alieno de l'intent de consuetud, m'ha aparegut, no ésser alieno de donar al lector estas extraordinàries notícias, a fi de que en semblants casos las puga tenir del que ha passat en est any 1763, que verdadera ment són deplorables estas desgràcias, y en tant més són deplorables en quant esdevenan en un any miserabilíssim en que hy ha una total falta de tota espècia d'aliments per las generals pedragadas sucsehidas antessedentment"* (20). La descripció de la crisi alimentària del 1763-1764, a diferència de la de les inundacions -que s'adapta a l'estructura de la Consuetud, al ser escrita dins la festivitat de Sant Gregori i Taumeturg, sant protector dels aiguats a Riudellots- no és inserida dins la Consuetud, sino a continuació. Joan Calderó agafà la ploma per escriure "misèries de l'any 1764", el 25 de maig del 1764, moment que la crisi de subsistència ja havia arribat als seus màxims nivells, a conseqüència dels alts preus dels cereals. El paràgraf final, però, el deuria escriure a la tardor del 1764, ja que informa sobre les cullites de l'estiu (faves, cereals, fruita, vi, glans de mura).

Extrapolant l'anàlisi que fa Ignasi Terradas del món de

les masies, hom diria que llegint documents d'una parròquia paguesa, com el que presentem, es té també la impressió de l'existència d'una "consciència històrica de parròquia". Quan es descriu una inundació o una carestia d'aliments, "es fa un testimoni atorgat de la institució a través de detalls evocadors del pas del temps", "les grans pèrdues, les guerres, les fams, els desastres, les morts, etc... són viscuts en el seu propi present com si fossin ja un record. Es viuen com a història" (21).

"Misèries de l'any 1764" de Joan Calderó no es pot separar d'allò que hem deduït de l'estudi i anàlisi de la Consuetudina de Riudellots: el seu redactor era un representant del moviment il·lustrat en el camp, amb uns desitjos de purificació i reforma dels costums populars, així com de racionalitzar la vida parroquial (22). I a l'igual que els clergues catalans, Baldiri Reixac (23) i Hermenter Martí (24), així com el gallec Juan Antonio Posse (25), el seu origen està en el món de pagès i la seva acció no surt de l'àmbit rural, ja sigui en la vessant pedagògica escolar (Baldiri Reixac), política (Juan Antonio Posse) o pastoral (Hermenter Martí i Joan Calderó) (26).

Els comentaris valoratius que fa el nostre clergue de Riudellots sobre la caritat i el comerç de grans -és conscient del mòbil especulador en moments de carestia, especialment-, ens permeten reafirmar la seva ideologia il·lustrada i paternalista.

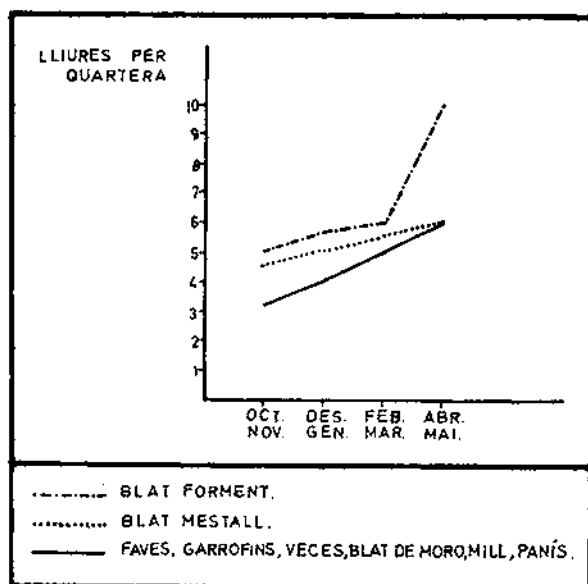
El document.

La narració que el sagristà de Riudellots va fer de la crisi alimentària del 1763-1764, contempla els seus diferents components: La situa en un marc més ampli que el català; la seva principal causa fou la climatologia adversa (pedregades i inundacions), esmentant-se, també, la Guerra dels Set Anys (1756-1763); La manca d'aliments no afecta tan sols als cereals per al pa, sino també a diferents productes d'horta, quedant perjudicat l'altre element clau de l'alimentació popular d'Antic Règim, l'escodella; La funció apaivagadora de les importacions de cereals estrangers pels ports de Blanes i Sant Feliu de Guíxols que motivaren que els mercats de Girona, Cassà de La Selva, San

ta Coloma de Farners i Hostalric no quedessin desproveïts en cap moment; la gran elevació dels preus seguint el ritme estacional, provocant l'expulsió del mercat d'àmplies capes de la població (vegi's gràfica) que a partir del mes de març hagueren de posar en l'escodella herbes en comptes d'hortalisses, a més de no menjar pa, provocant malalties i en alguns casos, la mort; els moviments migratoris de població rural vers les ciutats de Girona i Barcelona, que cercava el "remei" en la caritat de cases privades o en institucions tradicionals d'assistència (Pia Almoïna).

Moviment estacional del preu de diferents productes agraris (cereals i llegums) de l'octubre del 1763 al maig del 1764, en els mercats de Girona, Cassà de La Selva, Santa Coloma de Farners i Hostalric (27).

GRÀFICA.

La narració de Joan Calderó és un testimoni més de que Catalunya i la seva capital, com diu Pierre Vilar, no estaven lliures de la preocupació per les crisis alimentàries, malgrat les importacions de blat (28). També és un testimoni de la gran disparitat entre els preus de Barcelona i els de la Catalunya interior, tal com ho ha comprovat Ramon Garrabou pel mercat de Tàrrrega, tot i que també hi arribaven blats d'importació (29). Pierre Vilar, ha constatat que viles com Olot, Camprodon, Llívia i Puigcerdà al 1764 sofriren una veritable penúria (30). Segons Vilar, coincidint amb les dades del nostre document, el juny del 1764 a zones de l'interior català, la quartera de blat es pagava a 9 i 10 lliures (31), a diferència de Barcelona que anava a 5 i 6 lliures (32).

La xifra de pobres que arribaren a Girona i Barcelona que dona el document es poc creïble per massa elevada (33). Vilar fa esment que la resposta de la caritat a Barcelona, en part fou organitzada per mestres del sector tèxtil, que aviat es convertiren en industrials d'indianes, quedant alguns d'aquests pobres absorbits com a força de treball (34).

La crisi alimentària del 1764, tingué la "solució" clàssica de la caritat, i en el cas de Barcelona cal tenir en compte la variable de la demanda de força de treball per part de la indústria tèxtil, sense esclat de violències i revoltes, a diferència de Madrid, Saragossa i País Basc al 1766 (35). Tanmateix, malgrat trobar-nos davant un model clàssic, és important que el contextualitzem amb quelcom que, paradoxalment, com diu William Callahan, es donava sincrònicament: en aquells anys es posaven els principis d'un atac contra l'estructura tradicional d'assistència pública (36), atac que en gran part procedia de l'Estat i que quedava expressat en la nova institució de l'hospici, que exigia una mutació important en els conceptes de caritat i pobresa (37). La crisi que descriu el sagristà de Riudellots troba "solució" en la caritat tradicional, d'arrels medievals. Al cap de 16 anys, el bisbe de Girona, Tomàs de Lorenzana, en una pastoral, ens indica que el nou concepte de pobresa i caritat -el proposat per l'Estat-, ja havia arrelat en la jerarquia ecle

siàstica (38).

Un testimoni documental excepcional?

Tal com diu Jean Delumeau, els diaris manuscrits fets pels rectors de parròquies esdevenen per a l'historiador mines d'informació sobre la vida quotidiana d'una determinada població (39). La Consueta de Riudellots, tot i no ésser pròpiament un llibre de memòries o un diari, és una font històrica prou clara en aquest sentit. Tanmateix, no és excepcional, ni la Consueta en la seva globalitat (40), ni la narració de "Misèries de l'any 1764", en particular. Ben segur que una recerca documental global dels arxius parroquials, que anés més lluny dels llibres sacramentals útils per a la història demogràfica, ens donaria sorpreses agradables. Un cas força paral·lel al que hem presentat és el del rector de Vallvidrera del 1789, Josep Bernadà, que deixà escrita una nota en la Llibreta de Compliment Pasqual d'aquella parròquia que constitueix una prova documental que els Rebomboris del Pa no quedaren localitzats únicament a Barcelona, tal com ja ho ha esmentat Irene Castells (41). Hem comprovat, doncs, que dues crisis de subsistència del segle XVIII, la del 1764 i la del 1789, han deixat petjada documental en dos petits arxius parroquials rurals, a través de les mans dels seus responsables directes, malgrat les diferències entre les dues (la del 1764, sense esclat de violència, i la del 1789 amb motins). La seva vàlua, a més de la informació que ens poden donar, és que ens poden mostrar con la clerecia rural interpretava i vivia aquelles situacions, pròpies de la societat d'Antic Règim i el seu caràcter de font històrica intencional, localitzada i delimitada, ens pot permetre descobrir quelcom de la quotidianitat de les crisis de subsistència (42), essent una font complementària i enriquidora als estudis de caràcter macrohistòric (43).

JOAQUIM M. PUIGVERT I SOLA.

Llicenciat en Història General
i Geografia per la Universitat
de Barcelona (any 1981 - 1982).

(107x)

/MISERIAS DE 'L'ANY 1764

Presuposant que la cullita de 'l'any 1763 fou generalment misera, no sols per tot lo present Regne d'Espanya, sino tam bé en Fransse, Itàlia, Elemanya y Portugal, ja per las g[u]erras que inundaren l'Europa en general per lo dilatat espay de sis anys continuos, sinó y també per las universsals pedragadas y inundacions d'ayguas que per tota ella esdevingueran per lo discurs del dit any 1763, no podie ésser menos que seguir-se una total falta dels aliments necessaris per lo susten to humà.

(107y)

Però no obstant esta misèria -per la misericòrdia y Providència Divina- no ha arribat -affins vuy als 21 [de] maig [del] 1764, en que jo Joan Calderó Presbíter Sa cristà de la Parroquial de Sant Esteve de Riudellots de La Selva, Bisbat y Vegaria de Gerona, Principat de Catalunya, dono principi/ a la present narració- a averi fam general, ny las malalties que alguns malencòlics y poch experimentats en las providèncias divinas, avian ja pronosticat<foren moltes>.

La misèria y falta d'aliments, no sols fou de granas per lo pa, sino y tam bé d'ortalissas per escodellas, perque las cols, naps y altres cosas semblants se feran mal bé y se perderan a cau[s]a d'unas tremontanas irregularment fredas que sobre vingueren los dies 11, 12 y 13 d'octubre

[del] 1763, que ajustat a la falta de grans, aumentaren generalment los lamentos y suspirs.

No obstant esta falta general de grans y ortalissas, la Divina Providència, se demostrà benigna en est present pahís, no faltant los grans forasters que per pa y olla, se desembarcaren en diffarents ports de mar, que ha diligèncias y cuydados de diffarens negocians, mercaders y merxants, ja per socòrrar las nesecitats, ja y lo més serty segur, per propri interés, se buscaren en estranys pahíssos.

(108r)

Los ports de mar, que per lo present corregiment de Gerona abundaren més /las provisions de grans de tota espècie foren los de Sant Feliu de Guíxols y Blanes. Los negocinats del propri pahís anar-los ha buscar en aquells, los trensportaven en las plassas mercantívolas, com és Gerona, Cassà de La Selva, Santa Coloma, Hostalric, etc. Y en los mercats d'estas sempre hy ha agut sufficients grans per las provisions particulars nessessàrias, si bé los preus han estat creguts en esta forma.

En los mesos d'octubre y novembre, lo forment s'ha venut a 50 y lo mestall a 45 reals, la quartera. La restant grana com és favas, garrofins, vessas, blat de moro, mill, panís bé a 32 reals la quartera (45).

En los mesos de febrer y mars, lo forment ha 6 lliures; lo mestall, a 55 reals; las favas y demás granas a 50 reals la quartera.

(108v)

Los mesos d'abril y maig, lo foment
a/nou lliuras y en part a deu lliuras, la
quartera; lo mestall, favas y demés g[r]a
nas a sis lliuras, la quartera.

Los aliments regulars per pobras en
escodellas o ollas en estos mesos de mars,
abril y part de maig han estat colssidas
y revanissas, lo que en alguns a estat cau
sa d'haver-se inflat camas y cuxas, com y
demés parts corporals del que en la pre
sent parròquia se n'ha mort Joseph Ciura
na treballador, y a las demés parròquias
vehinas també algun, però poch, per la
Misericòrdia de Déu.

Dende mitat de mes de maig en avant
han estat estos aliments tant bastos y im
proprios a la naturalesa, hy han comenssat
los pobres a menjar favas de las que l'an
yada és més que mediana y ab esta provi
dència han desminuït la talent (?).

(109r)

Los pobres que regularment passa per
portas són sinch cents diàriament y las
elmoynas que per lo curs regular troban
quiscun / die son de sinch a sis, perque
en algunas casas fan elmoyna lo dilluns, en
altres lo dimars, en altres lo dimecras,
etc. Y en Gerona la Pia Elmoyna dóna l'ol
farena lo dilluns, dimecras y divendras,
y ab estas providèncias los pobras, no han
arribat a petir fam, si bé passen molt tre
ball.

Los pobres que regularment se reple
gan en Gerona los tres dies d'elmoyna pas
san de deu mil, y en Barsselona passen de
quinse mil los pobres forasters que en ella

s'han replegat y en esta s'ha donat la pro
vidència de donar escodella o sopa en dif
farents parts de la ciutat, y en altres al
moyna de pa. Totas estas diligèncias han
estat motiu d'impedir la fam general y ma
lalties que molts s'avian discurregut no
poder faltar. Que Déu no dirigisca tot per
major glòria sua.

(109v) En l'estiu de l'any 1764, la cullita
de favas ha estat miserable, a causa de que
la / major part d'ellas serviren per los
aliments necessaris en los mesos de maig
y juny. Però la cullita de blat y altres
granas ha estat més que mediana. En lo ma
tex any 1764, la cullita de tota espècie
de fruitas, ha estat sobreabundant, la del
vi axi matex y la de glans de roura ha es
tat major de la que los nats agessan may
vist, de forma que per causa de tal abun-
dància, avia quedat molt petita en molts
rouras.

NOTES.-

- (1).- BOTET i SISO, Joaquín: "Inundaciones en Riudellots de La Selva", Re-
vista de Gerona, IX, Girona, 1885, pp. 33-38.
- (2).- BOTET i SISO, Joaquín: op. cit., p. 38.
- (3).- Arxiu Parroquial de Riudellots de La Selva (A.P.R.), Consueta 1763,
ff. 107r - 109v. La Consueta de Riudellots del 1763 ha estat el cane-
màs documental de la nostra tesi de llicenciatura, PUIGVERT i SOLÀ,
Joaquim M.: Una parròquia catalana del segle XVIII a través de la se-
va consueta (Riudellots de La Selva). Universitat de Barcelona, Facul-
tat de Geografia i Història, Tesi de Llicenciatura, inèdita, setembre
1984, 2 vols.
- (4).- Afirmem això després d'haver consultat el repertori publicat per BAT-
LLE i PRATS, Luis: "Índice alfabético por autores de la "Revista de
Gerona", Anales del Instituto de Estudios Gerundenses, v.I., Girona,
1946, pp. 330-332, editat de nou per DIPUTACION PROVINCIAL DE GERONA:
"Índice por autores de la Revista de Gerona (1876-1895)", Repertorio
de Indices, Gerona, 1976, pp- 19-20.

- (5).- VILAR, Pierre: Catalunya dins l'Espanya Moderna, Edicions 62, Barcelona, 1975, V.III, p. 444.
- (6).- L'article de Botet i Sisó és citat a CARRERAS CANDI, Dir.: Geografia General de Catalunya, Província de Girona (volum redactat de Botet i Sisó), Barcelona, 1974, p. 1005. Si haguéssim fet una recerca de la poca bibliografia local de Riudellots, hauríem localitzat l'esmentat article al programa de Festa Major, Riudellots de La Selva. Festa Major, 1974, sense paginar, en el que es publicà una part de la transcripció de la Consuetud, feta per Botet i Sisó. El nostre article "Riudellots canvià d'emplaçament en el segle XV", Punt Diari, Girona, 29-IX-1983, p. 14, es va fer sense coneixement de l'article de Botet i Sisó.
- (7).- SALES, Núria: "Recerques històriques d'esquena a Perpinyà", L'Avenç, 65, Barcelona, novembre 1983, pp. 9-10.
- (8).- SERRA i PUIG, Eva: "Pròleg" a VIDAL, Jordi: Guerra dels Segadors i crisi social. Els exiliats felipistes (1640-1652), Edicions 62, Barcelona, 1984, pp. 10-13.
- (9).- Per Ignasi Terradas cal articular la història local i la general prenent el nivell local com el de la comprensió i el general com el de l'explicació, segons ell el nivell local permet aprofundir i donar més sentit pràctic, quotidià, real a les corrents generals, cal entendre la història local "com un passatge de la comprensió que va i ve de la història general" (TERRADAS, Ignasi: "La història de les estructures i la història de la vida: reflexions sobre les formes de relacionar la història local i la història general", ponència a les III Jornades d'Estudis Històrics Locals, Ciutat de Mallorca, 1983, pp. 5-6).
- (10).- A.P.R., Llibre de Baptismes I (1700-1773), f. 12.
- (11).- Arxiu Diocesà de Girona (A.D.G.), Ordres 1700-1723, (T-300), sense foliar.
- (12).- A.D.G., Manuale, 1728 (N-382), f. 127. No sabem exacta la data de la seva mort, per no existir en l'A.P.R., el llibre d'òbits corresponent. A l'A.D.G., Vistes Pastorals, 1775, llibre 136, f. 6. encara surt esmentat Joan Calderó com a sagristà de Riudellots.
- (13).- BOADAS, Joan: "Agricultura i estructura sòcio-professional a Riudellots de La Selva, segons el cadastre de 1730 i 1819", Annals de l'Institut d'Estudis Gironins (en premsa). He de donar les gràcies a Joan Boadas, per haver-me deixat consultar el seu treball, encara no publicat.
- (14).- BOADAS, Joan: op. cit.
- (15).- Hem comprovat que des de finals del segle XVII i al llarg del XVIII ocupen càrrecs eclesiàstics de la parròquia fadrillers de les famílies Ciurana, Roviola, Calderó i Masgrau, totes elles de Riudellots i elements de la seva classe dominant, detentadores de grans propietats. Vegi's PUIGVERT, Joaquim M.: Una parròquia catalana del segle XVIII..., V.I., p. 52 i BOADAS, Joan: op. cit.
- (16).- Vegi's FERRER i ALOS, Llorenç: "Pagesia i sistema de transmissió de béns al Bages en el segle XVIII", Actes, Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya, 1er. volum, Universitat de Barcelona, 1984, p. 362 i pp. 364-365, on s'analitzen les cerimònies religioses que

han de fer el eclesiàstics procedents de la petita noblesa, burgesia urbana i pagesia benestant, manades en els testaments, com a relació de distribució entre els grups dominants -un complement a la llegítima que van rebre- i una relació d'explotació entre eclesiàstic i petita pagesia. Vegi's també TERRADAS, Ignasi: El món històric de les masies, Curial, Barcelona, 1984, pp. 132-155, on el capítol 3 de la III part del llibre ("Religió, família i economia"), fa referència a la funcionalitat dels beneficis eclesiàstics, fundats a les masies. Per veure més exemples locals es poden consultar els estudis de parròquies del Bisbat de Girona, fets per en Josep M. Marquès, o els del Bisbat de Vic, fets per Antoni Pladevall.

- (17).- "elegesch la sepultura al meu cos faedora, en la sepultura que vull y mano se construesca dins la iglésia de la present parròquia, y al devant de la capella de Nostra Senyora del Roser, volent que al interm de la construcció que dita sepultura (la qual vull que siaper tots los de ma casa de Calderó) mon cos sia posat en dita iglésia en lloch aont aparestarà al dit Revernd Joan Calderó, mon fill" (A.P.R. Testaments de la Doma, 1713-1846, f. 19r -19v.). Aquest testament és una bon testimoni documental de com l'Església local -la parròquia- era un lloc de col·locació dels fills segons de les classes dominants. Així d'explícit ho deixà escrit en el seu testament el pare del Sagristà de Riudellots: "Atenent y conssiderant que io Reverend Joan Calderó, presbíter y vuy sacristà de Riudellots, se troba ja sa serdot y ab prevenda per viurar ly dexo y llego la quantitat de 50 lliures, una vegada pegadoras solament" (A.P.R., testament ja citat, f. 20v.).
- (18).- PLADEVALL, A. i PONS GURI, J.M.: "Particularismes catalans en els costumaris dels segles XIII-XVIII", II Congrès Litúrgic de Montserrat III (Secció d'Història), Abadia de Montserrat, 1967, pp. 103-159.
- (19).- Vegi's PUIGVERT, Joaquim M.: "Pedagogia de la Festa al segle XVIII a través de la Consueta Parroquial de Riudellots de La Selva (1763)" XXVIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos-Quaderns de La Selva, 1, Santa Coloma de Farners, 1984, pp. 161-178 i PUIGVERT, Joaquim M.: "El calendari festiu d'una comunitat pagesa d'Antic Rèim mitjançant les processons: una mirada etnològica des de la Història" a Actes Primer Congrès d'Història Moderna de Catalunya, V. II, Universitat de Barcelona, 1984, pp. 417-427.
- (20).- A.P.R., Consueta 1763, f. 97v.
- (21).- TERRADAS, Ignasi: El món històric de les masies, pp. 334-335.
- (22).- Vegi's PUIGVERT, Joaquim M.: Una parròquia catalana del segle XVIII, V.I., pp. 51-63.
- (23).- MARQUES, Salomó i ROSSICH, Albert: "Introducció, transcripció i notes" a REIXAC, Baldiri: Instruccions per a l'ensenyança de minyons, V.II, Col·legi Universitari de Girona, 1981, pp. XXXII-L.
- (24).- BARDULET i PALAU, Salvador: "Vint-i-dos anys d'instrucció catequística a Gurb (Osona), 1803-1825. El "catecisme de les Festes" del Dr. Hermenter Martí (1818)", Actes de les 5en es Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans, V. 2, Eumo, Vic, 1984, pp. 127-149.
- (25).- HERR, Richard, editor: Memorias del cura liberal don Juan Antonio Posse con si Discurso sobre la Constitución de 1812, Siglo XXI, Ma-

drid, 1984.

- (26).- Es evident que el cas del sagristà Joan Calderó és ben diferent als altres esmentats, degut, a que ell no publicà res i ha restat desco-
negut. Tanmateix, el seu pensament il·lustrat és prou visible al
llarg de tota la seva Consueta, registre escrit de la seva praxi rec-
toral il·lustrada, que deixa palès el seu paper d'intermediari cultu-
ral dins la comunitat pagesa de Riudellots al segle XVIII. El seu dis-
curs il·lustrat no va en una única direcció (de dalt a baix), ja que
viu en contacte amb la realitat que l'envolta. Les descripcions de
les inundacions del 1763 i la crisi alimentària del 1763-1764 en són
el millor testimoni, a més de mostrar-nos l'alt nivell d'informació
que gaudia aquest clergue rural. Modest Prats, en el pròleg al lli-
bre de ROSSICH, Albert: Una poètica del Barroc. El "Parnàs Català",
Col·legi Universitari de Girona, 1979, p. XLV, es preguntava si el
cas de Narcís Julià (1657-1705), redactor del Parnàs estudiat per
Rossich seria "una anella més d'una cadena d'inclits clergues giro-
nins que ocupen un lloc clau en la cultura catalana del segle XVIII?",
citant, tot seguit, Antoni de Bastero, Francesc Ifern, Josep Ullas-
tre i Baldiri Reixac. Salomó Marquès amplià aquesta llista de "cape-
llans il·lustrats" amb els de Gabriel Casanovas, Ramón Com i Coll,
Ciro Valls i Geli, tots ells vinculats amb algun tipus d'ensenyament
a la ciutat de Girona, al segle XVIII (MARQUÈS, Salomó: L'ensenyament
a Girona al segle XVIII, Tesi Doctoral inèdita, Universitat Autònoma
de Barcelona, setembre 1981, V.I., pp. 335-337). No fóra interessant
ampliar la recerca d'aquest clergat il·lustrat, a partir de fonts ma-
nuscrites, no publicades, dels arxius parroquials ?. Es possible que
es trobessin noves "anelles", possiblement inferior qualitativament,
però que la seva qualitat seria mostrar-nos la difusió del moviment
il·lustrat en la realitat, més enllà d'unes publicacions, així com
veure les arrels pageses de part de la Il·lustració.
- (27).- Els preus donats amb rals, s'han passat a lliures, segons l'equiva-
lència i lliura= 10 rals d'ardit, donada per TORRENTS MONNER, A.:
Tratado de monedas, pesas y medidas, 1915.
- (28).- VILAR, Pierre: op. cit., p. 443.
- (29).- GARRABOU, Ramón: "Sobre la formació del mercat català en el segle
XVIII. Una primera aproximació a base dels preus dels grans a Tàrrer-
ga (1732-1811)", Recerques, nº 1, Ariel, Barcelona, 1970, p. 109.
- (30).- VILAR, Pierre: op. cit. p. 456.
- (31).- VILAR, Pierre: op. cit. nota 58, p. 456.
- (32).- VILAR, Pierre: op. cit. nota 30, p. 449.
- (33).- La de Barcelona, multiplica per dos, pràcticament, a la donada per
Pierre Vilar (8.219 pobres), vegi's nota 5.
- (34).- VILAR, Pierre: op. cit., p. 127.
- (35).- VILAR, Pierre: "El Motin de Esquilache y las crisis del antiguo régi-
men", Revista de Occidente, nº 7, Madrid, febrero 1972, pp. 205-206
i 239-247.
- (36).- CALLAHAN, William: "Caridad, sociedad y economía en el siglo XVIII",
Moneda y Crédito, nº 146, Madrid, 1978, p. 71. Un exemple concret de
la reorganització de la caritat tradicional a la segona meitat del se

gle XVIII, a CARBONELL, Montserrat: "La beneficiència a finals del segle XVIII; una aproximació. La Casa i Hospital de Misericòrdia", Actes Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya, V.I., Universitat de Barcelona, 1984, pp. 789-797.

(37).- CALLAHAN, William: op. cit., pp. 72-73.

(38).- Pastoral del Bibe Tomàs de Lorenzana, Girona, 21 de setembre del 1780 (hem consultat un exemplar de l'Arxiu Parroquial de Vilobí d'Onyar). Es molt interessant per veure els canvis que implicava la creació d'un hospici en quant a les formes de caritat i assistència als pobres.

(39).- DELUMEAU, Jean: El Catolicismo de Lutero a Voltaire, Ed. Labor, Barcelona, 1973, p. 167. Delumeau dona l'exemple del diari d'Alexandre Buboïs, rector de Rumegies -diòcesi de Tournai- del 1688 al 1739 i publicat per PLATELLE, H: Journal d'un curé de campagne au XVIIe siècle, París, 1965. Pel que fa a Catalunya nosaltres només coneixem el diari d'un clergue de la comarca d'Osona, publicat, en part, per FURIOLS, Miquel: "Diari de Mossén Isidre Serrat (1796-1815)", Ausa, Vic, 1958-1960, V. III, pp. 16-21, en el que hi han els antecedents familiars, es descriuen notícies que arribaven de la Revolució Francesa del 1789, es donen interpretacions de les causes d'aquest fet històric, es fa esment de la guerra amb França del 1794, narra fets de la Guerra del Francès, de les campanyes de Napoleó per Europa, etc. Vegi's també, HERR, Richard: op. cit.

(40).- Vegi's PLADEVALL, A. i PONS GURI, J.M.: op. cit. i PLADEVALL, A.: Rodalía i Consueta de la parròquia de Sant Martí de Viladrau, Barcelona, 1970.

(41).- CASTELLS, Irene: "Els rebomboris del pa del 1783 a Barcelona", Rècercues, nº 1, Barcelona, 1970, p. 71. La nota feta del rector de Vallvidrera Josep Bernadà (1785-1792), a la Llibreta de Cumpliment Pasqual de l'Arxiu Parroquial de Vallvidrera, i transcrita en el Bolletí dels Arxius Parroquials, Barcelona, 1908, nº 3-4, p. 37, d'on nosaltres l'hem copiat, diu el següent: "Al l'ultim de est any 1788, fins a 6 Janer de 1789 feren uns frets y glassades de tan rigor, quals los nats may havian vist. De modo que mataran molt blat y llegums, que a no ser això s'hauria fet una cullita pleníssima; no obstant, fou més de mediana. Moriren també molts arbres llimoners, tarongers, garrofers y oliveres. Y encara en estas terras no fou tant, en comparació de la part del Nort, Fransa, Alemanyia, etc, y també del Aragó. Vingueran tanta espècie y abundància de aucells estrangers, que fugian de las parts més fredes, que apareixia una cosa increïble. De ànechs s'en veyan remats de set a vuy cents en diferents paratges, y s'en mataven en tant número, que's venian cada un a ral de velló, grossos casi com mitja gallina y més. Y ano ser tanta abundància se haurian venut a 5 i 6 ral de velló lo menos. També en dit hivern hi hagué molta misèria, que fou general per Espanya y Fransa. Lo blat en certs paratges de Catalunya arribà a 9 lliures, en altres 10 lliures i 11 lliures y succehiran molts alborots per falta de pa en diferents paratges".

(42).- En aquest sentit, a través de la Consueta de Riudellots, es pot veure com les crisis alimentàries dels anys 60 del segle XVIII, provoquen en alguns casos mutacions importants en els costums religiosos i parroquials, com per exemple la festa de les Ofrenes del Pa que

l'any 1763 es deixà de fer, per no haver els Baciners de les Animes, recaptat prou blat d'almoïna (vegi's PUIGVERT, Joaquim M.: Una parròquia Catalana del segle XVIII..., V.I., pp. 216-219), o la disminució del producte de les absoltes que es resaven l'1 i 2 de novembre: "(...) Però al temps present que contem any 1763 y immediadament antecessedents, regularment és de 2 a 3 lliures. Y d'esto se discorra ésser la causa, la inclinència del temps y exorbitats pagaments de reals contribucions, causant una y altre d'estas cosas molta pobresa o almenos molta falta de conveniències per aplicar suffragis a las ànimas dels diffunts, nostres passats. Y de tal modo se va reffredant o intibiant esta pia devoció, que se pot prudentment reselar lo total extermini d'estas funcions d'absoltes y responsoris particulars "(A.P.R., Consueta 1763, f. 88r-v.) Aquests exemples ens porten a preguntar, fins a quin punt les crisis alimentàries, no actuarien d'elements de descristianització?. Es possible que s'aprofités una conjuntura econòmica determinada, per a posar fi a uns costums, ja en devallada?. Si això darrer fos cert, es podria parlar de "descristianització espontània de temps llarg" en el sentit que ho fa VOVELLE, Michel: Piété baroque et déchristianisation en Provence au XVIIIe siècle, Editions du Seuil, Paris, 1978, p. 11.

- (43).- Vegi's GINZBURG, Carlo i PONI, Carlo: "Il nome e il come: scambio ineguale e mercato storiografico", Quaderni Storici, 40, Bologna, gennaio/aprile, 1979, pp. 181-190.
- (44).- PUIGVERT i SOLA, Joaquim M.: Una parròquia catalana del segle XVIII..., V. II, pp. 183-186. Les pautes de transcripció que hem seguit són les següents: s'han respectat les grafies originals; el text s'ha accentuat segons la normativa actual, regularitzant els signes de puntuació i les majúscules; s'han aglutinat o separat els mots d'acord amb l'ús actual, indicant les dues coses amb un punt volat; s'han posat apòstrofs i guionets per a facilitar la lectura; s'han desenvolupat les abreviatures; en cas de lectura dubtosa s'ha posat un interrogant entre parèntesi; les lletres i mots entre claudàtors, han estat escrits per nosaltres per a facilitar la lectura; les lletres o paraules escrites pel redactor del document al marge les incluíem en el text, allà on correspon, entre parèntesis angulars; s'ha indicat els canvis de pàgina de l'original amb una barra (/), que re met a la numeració del marge esquerre del text, indicant el numero del full del document original, seguit d'una r si es tracta del recto, o d'una v, en el cas del verso.
- (45).- Per un error en la transcripció de l'autor, en aquest punt s'ha d'afegir el següent paràgraf: "En los meses de desembre [del] 1763 y janer [del] 1764, lo blat forment a 56 [reals]. Lo mestall a 50 [reals], las favas y demás grans a 40 reals la quartera".